

Nr 56.

Ankom till riksdagens kansli den 7 maj 1918 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om statsdepartementen, dels och i ämnet väckta motioner.

Närvarande: herrar Pettersson i Södertälje, Gezelius,* Stårner, greve Spens, Dahl, Klefbeck,* Permansson, Tengvall,* Lagerkvist, Lindqvist i Kosta, Ernst Lindley, Holmdahl, Karlsson i Fjäl, Helger, Svensson i Betingetorp* och Ericsson i Ätvidaberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 18 januari 1918 dagtecknad proposition, nr 23, vilken hänvisats till lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt, i statsrådet fört protokoll föreslagit riksdagen att antaga här nedan intagna förslag till lag om statsdepartementen.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för lagförslaget, får utskottet hänvisa till propositionen.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehått två i anledning av densamma väckta motioner, nr 130 i första kammaren av herr Clason med förslag om inrättande av ett handelsdepartement och nr 271 i andra kammaren av herrar *Sommelius*, *Lübeck*, *Nylander* och *Thore*, som föreslagit inrättande av såväl ett handelsdepartement som ett kommunikationsdepartement.

Herr Clason har i sin motion hemställt,

1) att riksdagen måtte för sin del antaga följande förändringar i det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till lag om statsdepartementen:

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 9 saml. 40 häft. (Nr 56.)

Härigenom förordnas att statsdepartementen skola vara nio och —
— — — nämligen:

<i>utrikesdepartementet:</i>	}	= den kungl. propositionen.
<i>justitiedepartementet:</i>		
<i>lantförsvarsdepartementet:</i>		
<i>sjöförsvarsdepartementet:</i>		
<i>civildepartementet:</i>		
<i>finansdepartementet:</i>	}	= den kungl. propositionen.
<i>handelsdepartementet:</i>		
<i>ecklesiastikdepartementet:</i>		
<i>jordbruksdepartementet:</i>		

2) att vederbörande utskott, därest det skulle finna, att ärenden rörande samfärdselanstalter böra flyttas från civildepartementet till handelsdepartementet, ville föreslå därför nödiga ändringar i lagtexten; samt

3) att vederbörande utskott ville föreslå de ändringar i bestämmelsen om lagens ikraftträdande, som eventuellt kunna finnas behövlige.

Herr Sommelius och medmotionärer hava i sin ovan omförmälda motion yrkat, att den av Kungl. Maj:t framlagda lagen om statsdepartementen måtte erhålla följande lydelse:

Härigenom förordnas, att statsdepartementen skola vara tio och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärendena;
justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;
lantförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till lands;
sjöförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till sjöss;
civildepartementet: inre civil förvaltning, angående allmänna hälso- och sjukvården samt ärenden av social natur;
finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendet;
ecklesiastikdepartementet: kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap och konst;
jordbruksdepartementet: ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar;
handelsdepartementet: ärenden rörande handel, industri och sjöfart; samt
kommunikationsdepartementet: ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten.

Denna lag träder i kraft den dag, då det vilande förslaget till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen, efter att hava av riksdagen antagits, varder av Konungen gillat.

Herr Clason har till stöd för sin hemställan anfört följande:

Herr Clasons
motion.

»Frågan om inrättande av ett särskilt statsdepartement, i vars förvaltningsområde ärenden angående näringarna skulle ingå såsom en huvudsaklig del har länge stått på dagordningen. Redan vid 1868 års riksdag framlades sålunda av Kungl. Maj:t förslag om inrättande av ett nytt statsdepartement, som skulle handlägga ärenden rörande näringar och allmänna arbeten. Under följande decennier voro upprepade gånger förslag i enahanda eller likartade syften å bane, och år 1900 kunde omsider ett första steg till lösning av frågan tagas genom tillkomsten av jordbruksdepartementet.

Inrättandet av detta departement, varav en omgruppering av regeringsärendena mellan åtskilliga av de äldre departementen blev en följd, hade dock löst frågan endast beträffande jordbruksnäringen och därmed sammanhang ägande näringar. Den alltjämt fortgående utvecklingen på industriens, handelns och sjöfartens områden påkallade däremot fortfarande uppmärksamhet beträffande den högsta förvaltningen av ärenden tillhörande nämnda områden. Och det dröjde efter jordbruksdepartementets inrättande icke längre än till år 1905, förrän riksdagens båda kamrar enade sig om en skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 182 av den 19 maj 1905) med anhållan att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart. Förslaget om denna skrivelse hade framburits i två likalydande motioner, som voro undertecknade av ett flertal ledamöter inom båda kamrarna, och i vilka kraftigt framhölls, att det ej blott ur synpunkten av de omnämnda näringarnas intressen och utveckling vore av nöden, att dithörande angelägenheter bleve formellt och reellt tillgodksedda i full jämbredd med övriga statsärenden, utan att det ock med hänsyn till statens eget intresse och landet i dess helhet vore en oavvislig nödvändighet, att dess ekonomiska utveckling i möjligaste mån främjades.

I riksdagens nyssnämnda skrivelse av den 19 maj 1905 betonades ock såsom skäl för inrättandet av det ifrågavarande departementet bland annat, att samhällets materiella välstånd och styrka naturligen berodde på det sätt, varpå de produktiva ekonomiska krafterna tillvaratoges och utvecklades. Väl vore det i första hand det enskilda initiativet, som hade att verka för ett tillfredsställande utnyttjande av landets naturliga hjälpkällor samt en planmässig förädling och omsättning av dessa hjälpkällors alster. Men å andra sidan låge det makt uppå, att strävandena till näringarnas upphjälpande och befrämjande från administrationens sida erhöles det stöd och den ledning, varförutan dessa strävanden ofta

bleve utan åsyftat resultat. Det behöfdes enligt riksdagens uppfattning i detta hänseende ett statsorgan, som med sakkunskap i avseende på näringslivets förhållanden och insikt om vad som kunde vara ägnat att befordra dess utveckling och förkovran förenade förmåga att framhålla näringarnas krav och föreslå lämpliga åtgärder att tillgodose desamma. Detta behov syntes under nuvarande förhållanden, sedan för jordbruket och detsamma närstående näringar skapats ett särskilt statsdepartement, icke fullständigt kunna tillgodoses på annat sätt, än att ett departement inrättades, vars huvuduppgifter bleve handel, industri och sjöfart. *Det syntes enligt riksdagens mening så mycket mera angeläget, att en dylik administrativ representation för dessa grenar av landets näringsväsen inom den närmaste framtiden komme till stånd, som vårt näringsliv på förevarande områden under senare tid företett en allt snabbare fortgående utveckling.*

Utsikten att efter denna riksdagens skrivelse kunna inom den närmaste tiden få till stånd ett dylikt departement framkallade ock uttalanden i frågan från däri intresserade föreningar och andra sammanslutningar. Sådana ingingo sålunda från Stockholms köpmannaförenings handelskammare, handelskamrarna i Göteborg och Gävle, Skånes handels-, industri- och sjöfartskammare, Smålands handelskammare samt Svenska teknologföreningens andra sektion, alla uttalande sin anslutning till det i riksdagsskrivelsen framställda önskemålet.

Något senare framlades i gemensamt utlåtande av den 5 juli 1913 kommerskollegiekommittén och departementalkommitterade en ingående utredning och förslag angående inrättande av ett departement för handel, industri och sjöfart. Ur motiveringen för nämnda förslag må här anföras följande:

Den innersta grunden för kravet på ett särskilt departement för ifrågavarande näringar är givetvis att söka i den utveckling, dessa näringar redan nått och i deras allt fortfarande pågående förkovran. Här om få kommittéerna anför följande statistiska uppgifter. Under åren 1896—1900 funnos i medeltal 9,745 fabriker med 238,181 arbetare och ett tillverkningsvärde av 871,7 miljoner kronor. För femårsperioden 1906—1910 hade medeltalet fabriker stigit till 11,492, antalet arbetare till 297,118 samt tillverkningsvärdet till 1,463 miljoner kronor. År 1911 var antalet fabriker 11,692, antalet arbetare 304,586 och tillverkningsvärdet 1,651 miljoner kronor. Inom bergshanteringen ökades produktionen av järnmalm från i medeltal 0,9 miljon ton under åren 1881—1885 till 4,6 miljoner ton under åren 1906—1910; den har sedan ytterligare ökats och var 1911 6,2 samt 1912 6,7 miljoner ton. Genomsnittsvärdet av landets införsel belöpte sig under åren 1881—1885 till 317,5

miljoner kronor samt utförselns värde till 243,7 miljoner kronor; motsvarande tal för åren 1906—1910 utgjorde 644,7 miljoner kronor för införseln och 515,4 miljoner kronor för utförseln. Hela den sammanlagda omsättningen med utlandet hade sålunda ökats från i medeltal 561,2 miljoner kronor till 1,160,1 miljoner kronor eller mer än fördubblats. År 1911 var värdet av handelsomsättningen med utlandet 1,360,2 miljoner kronor, varav kommo på införseln 696,8 miljoner kronor och på utförseln 663,6 miljoner kronor. Vad sjöfarten angår, hade det förmedlade tonnaget mellan angivna femårsperioder ökats från i medeltal 716,682 till 1,872,067 ton, samtidigt med att de av svenska fartyg i utrikesfart intjänade bruttofrakter stegrats från 33,9 miljoner kronor till 75,4 miljoner kronor; år 1911 voro motsvarande siffror 1,985,268 ton och 95,0 miljoner kronor.

Det starka framåtskridande, som de nu anförda siffrorna avspeglar, har haft till följd, att en väsentlig förskjutning ägt rum inom vårt näringsliv i den riktning, att landet i långt högre grad än förr blivit industrialiserat. Den inom gruvbrytning och tillverkningsindustri sysselsatta befolkningen, som år 1880 utgjorde 17,75 % av hela befolkningen, uppgick år 1910 enligt preliminär utökning till 33,16 %. Likaså hade antalet personer, som ägnade sig åt handel eller samfärdsel, ökats från 7,14 % år 1880 till approximativt 12,13 % år 1910. Det är sålunda en mycket väsentlig del av landets invånare, som numera har sin verksamhet inom de industriella och kommersiella näringsgrenarna och hämtar sin bärgning direkt från dem.

Önskvärdheten av ett nytt departement för handel, industri och sjöfart har sålunda länge varit allmänt erkänd. Icke dess mindre hava nu mer än tolv år gått, sedan riksdagen i ovan anförda skrivelse icke blott uttalat sig för dess inrättande, utan ock framhållit angelägenheten av att det *inom den närmaste framtiden* komme till stånd. Frågar man då efter anledningarna till detta dröjsmål, så har en av de främsta tydligen varit den, att hela spørsmålet under utredningsarbetets gång kommit att förknippas med andra vidlyftiga och invecklade frågor rörande vår departementsorganisation, som alltsedan år 1908 voro under behandling av de s. k. departementalkommitterade. Saken fick vila i avvaktan på att dessa kommitterades uppdrag skulle hinna slutföras.

Sedan detta omsider skett, syntes emellertid alla skäl tala för, att frågan om inrättande av ett departement för handel, industri och sjöfart åter fördes framåt. Vid 1914 års senare riksdag var frågan också på visst sätt å bane. I syfte att möjliggöra en förrändrad departementsindelning under treårsperioden 1915—1919 hade Kungl. Maj:t vid nämn-

da riksdag framlagt förslag till vissa grundlagsändringar, gående ut på att de närmare bestämmelserna om statsdepartementens antal, benämning och huvudsakliga verksamhetsområde skulle flyttas ut ur grundlagen och i stället införas i en av Konung och riksdag gemensamt stiftad lag. Det avsågs att medelst genomförande av en sådan grundlagsändring hålla vägen öppen för att under den nämnda treårsperioden kunna i den ordning, som för vanliga lagfrågor vore föreskriven, antaga de närmare förändringar i departementsindelningen, om vilka Konung och riksdagens båda kamrar kunde enas, alltså eventuellt även om inrättande av det ifrågavarande departementet.

För min del uttryckte jag redan då mina tvivel om möjligheten att snabbt vinna de önskade målet på antydd väg. Oavsett att delade meningar rådde om riktigheten över huvud att ur grundlagarna borttaga alla bestämmelser om statsdepartementens benämning och verksamhetsformer, läte det tänka sig, att vid behandling av den tilltänkta lagen om departementsindelningen icke blott spörsmålet om ett handelsdepartement bleve upptaget, utan därjämte även andra, mera invecklade frågor beträffande departementsindelningen och departementens organisation, och att det nya handelsdepartementets inrättande genom en sådan sammankoppling av frågor kunde komma att försvåras eller fördröjas. På denna grund uttalade jag mig i konstitutionsutskottet för att man skulle gå rakt på sak och vid den nämnda riksdagen — 1914 års senare riksdag — direkt antaga vilande ett förslag om införande i grundlagen av bestämmelser om ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

I fråga om huru ett sådant departement närmare skulle gestalta sig, förelåg och föreligger alltjämt i departementalkommitterades betänkande del II: 8 en utredning, avgiven av kommitterade gemensamt med kommerskollegiikommittén. Av densamma framgick, att till det nya departementet skulle lämpligen överflyttas ärenden från de flesta av de nuvarande departementen, vilka sålunda därigenom skulle erhålla minskning i sin arbetsbörda. Det syntes dock icke utslutet, att under det nya departementet jämväl skulle kunna läggas även andra ärenden, och särskilt kunde ifrågasättas, huruvida icke, såsom i något tidigare förslag antytts, till detta departement kunde hänföras även ärenden rörande kommunikationsväsendet, vilka stå i ett visst samband med ärenden rörande handel och sjöfart. Någon förändring i departementets benämning syntes dock icke med nödvändighet behöva följa därav. Genom en sådan eller annan dylik anordning torde kunna vinnas, att de sålunda överflyttade ärendena skulle bliva tillräckliga att fylla ett särskilt departement.

Mitt förslag om framförande direkt av tanken på ett handelsdepartement vann emellertid ej konstitutionsutskottmajoritetens bifall, och den ifrågasatta grundlagsändringen om departementsindelningens utflyttande ur grundlagen blev av utskottet avstyrkt och av riksdagen avslagen. Farhågorna att handelsdepartementets genomförande skulle fördröjas hade alltså besannat sig; saken var omöjliggjord för perioden 1915—1917. Då vid 1917 års riksdag det nämnda grundlagsändringsförslaget åter upptogs, uttalade jag ånyo, först i konstitutionsutskottet och sedan vid frågans debatterande i första kammaren den 6 juni, mina tvivelsmål, om den vägen vore den riktiga att få frågan om handelsdepartementet snabbt löst. Erfarenheten har åter bekräftat riktigheten av farhågorna. Den antydning, som under nämnda debatt gjordes från statsrådsbanken, att reformen skulle bli framlagd redan 1918, har, såsom jag tillät mig förmoda, visat sig oriktig. Och vad mera är: den kungl. propositionen nr 23 innevarande år, med förslag till lag om statsdepartementen, visar ej blott, att något förslag om handelsdepartement från Kungl. Maj:t ej är att vänta vid innevarande riksdag, utan också att regeringen överhuvud ställer sig tveksam om lämpligheten att söka »lösa denna fråga för sig». Frågan har med andra ord, alldeles såsom tidigare förutsagts, all utsikt att bli sammankopplad med en rad andra, var för sig invecklade och svårlösliga frågor.

Därtill kommer, att om innevarande riksdag skulle antaga Kungl. Maj:ts proposition nr 23 med förslag om viss departementsindelning, samma riksdag svårligen lär senare kunna till behandling upptaga något nytt och annat förslag angående sådan departementsindelning. Frågan vore under sådana förhållanden alltså med visshet undanskjuten till framtiden och till sammankopplingens oberäknliga period.

Skall handelsdepartementet, såsom en växande opinion kräver, snart komma till stånd, synes alla skäl tala för att slå in på den raka väg mot målet, som hade bort beträdas både 1914 och 1917. Detta genom att redan nu i vederbörande lag införa bestämmelser om ett sådant departement. Två alternativ kunna härvid tänkas föreligga. Det ena, att riksdagen ansluter sig till det från sistlidne riksdag vilande förslaget om departementsindelningens reglerande genom vanlig lag. I sådant fall bör redan nu denna lag upptaga stadganden om ett handelsdepartement. Det andra alternativet uppkommer, därest riksdagen icke skulle definitivt godkänna grundlagsändringen om departementsindelningens utflyttande ur grundlagen. I sådant fall borde vid denna riksdag antagas vilande ett grundlagsändringsförslag, som upptog ett handelsdepartement bland statsdepartementen.

Så länge riksdagen ej tagit ståndpunkt till det vilande grundlagsändringsförslaget, föreligger icke det senare alternativet, och den motion dess eventuella inträdande skulle påkalla, kan för övrigt såsom motion i grundlagsfråga väckas senare. För närvarande gäller det däremot — under hänvisning i övrigt till det rika material för frågans sakliga bedömning, som på olika håll föreligger — utformulera det förslag som det förra alternativet påkallar.»

*Herr Som-
melius' m. fl.
motion.*

Herr Sommeliuss och medmotionärer hänvisa i sin motion till en av dem jämte herrar Lithander, Hildebrand, Winckler och Swartling i andra kammaren väckt motion nr 77 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inrättande av särskilda statsdepartement för handel, industri och sjöfart samt för kommunikationer och allmänna arbeten. I denna senare motion anföres följande:

»Genom beslut vid 1917 års riksdag på grund av Kungl. Maj:ts proposition nr 248 antogs som vilande ett förslag till omläggning av gällande departementsindelning, varigenom bland annat och främst skulle möjliggöras inrättande av särskilda departement för handel, industri och sjöfart — handelsdepartementet — samt för kommunikationer och allmänna arbeten — kommunikationsdepartementet. Genom nådig proposition nr 23 till innevarande riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga den åsyftade särskilda lagen om statsdepartementen, men tillsvidare med samma antal departement som nu i stället för »lägst åtta, högst tio». Någon proposition om inrättande av i första hand ett handelsdepartement anses nämligen på grund av bristande tid icke kunna föreläggas 1918 års riksdag.

Till förberedande i god tid av återgången till normala förhållanden, med lämpligt avvecklande av kristidsorganisationerna, samt med hänsyn till nödvändigheten att målmedvetet rusta för den efterföljande ekonomiska tävlingskampen, synes det emellertid vara av största vikt att departementalreformen i här berörda delar utan dröjsmål bringas till full verkställighet. Visserligen är det väl förklarligt, att regeringens arbetsbörda nu är osedvanligt stor, men då frågan torde få anses vara mycket grundligt förberedd och under åberopande av regeringens tillkännagivna intresse för densamma, våga vi hoppas, att det genom undanskjutande av andra mindre angelägna ärenden skall visa sig möjligt att redan vid denna riksdag komma till ett resultat. Under alla förhållanden torde en meningsyttring från riksdagens sida endast kunna vara ägnad att bidra till frågans befrämjande.

Redan i juli 1913 framlade departementalkommitterade och kommerskollegiekommittén sitt omfattande betänkande rörande organiserandet

av ett handels- och industridepartement. Såväl före som efter nämnda tidpunkt har man inom intreseerade kretsar enstämmigt uttalat sig för att de statsärenden, som beröra handeln, industrien och sjöfarten, måtte — med hänsyn till dessa näringars numera mycket betydande omfattning och därmed följande betydelse för rikshushållningen — bliva direkt företrädade i regeringen. De naturliga betingelserna för näringslivets vidare utveckling, ej minst landets rika naturtillgångar och en duglig arbetarstam, ha gjort, att detta näringsliv under loppet av några årtionden haft att uppvisa en betydande framgång och likväl återstå kanske än större möjligheter att tillvarataga.

Det kan här icke vara erforderligt att närmare ingå på alla de skäl, som tala för inrättandet av ett dylikt departement och som i ovan åberopade utredningar samt däröver avgivna yttranden blivit mycket fullständigt belysta. Tidsläget giver ock anledning att särskilt erinra därom, att dessa skäl under de senare åren i hög grad vunnit i styrka. Under kristiden har också starkare än förut framträtt den naturliga motsättningen mellan finansdepartementets båda huvuduppgifter att å ena sidan befärma handelns och industriens utveckling för att sedan å den andra utnyttja de beskattningsmöjligheter, som dessa grenar av näringslivet kunna erbjuda. Det kan under nuvarande omständigheter icke anses klokt att längre dröja med en reform, som redan under normala förhållanden framträtt såsom i hög grad eftersträvansvärd.

Med allt större styrka framträder också på sitt område behovet av ett kommunikationsdepartement eller kanske rättare arbetsdepartement för handhavande av i främsta rummet statens snabbt växande affärsdrivande verksamhet: post, telefon, järnvägar, kanaler och vattenkraftverk med tillhörande distributionsnät. Kravet på tidsenliga vägar och ett effektivt vägunderhåll har med automobiltrafikens utveckling även blivit allt mer framträdande.

Vid organiserande av ett kommunikationsdepartement är det tydligen önskligt och möjligt att till skilda departement förlägga frågor rörande å ena sidan statens affärsverksamhet, å den andra statlig kontroll över enskild (och kommunal) affärsverksamhet i samband med koncessionsärenden m. m. I anslutning härtill skulle också enligt föreliggande förslag frågor rörande koncessioner å elektriska ledningar handläggas av handelsdepartementet och liknande skäl kunna i viss mån åberopas beträffande koncession å enskilda järnvägar och spårvägar. Statens stora direkta affärsintressen få icke undanskymma dess skyldighet att opartiskt vårda sig om dels enskilda medborgares eller kommuners ansökningar av olika slag, dels anspråken på säkerhetsanordningar m. m., även där dessa,

såsom lätt kan vara förhållandet, stå i direkt motsats till statens affärsintressen. Även ur denna synpunkt framträder det önskvärda i en uppdelning av civildepartementets många olikartade uppgifter. Det torde i dessa tider utan vidare förklaringar framstå som tydligt, att frågor rörande statens egen affärsverksamhet, såväl som kontrollen över enskildas motsvarande verksamhet, sociala ärenden, såväl som den civila administrationen och därmed samhörande ordningsfrågor icke lämpligen böra handläggas av samma departement, vartill kommer, att en man icke rimligtvis kan på dessa vitt skilda områden utveckla nödig initiativkraft. Att planmässigt leda, sammanhålla och utveckla statens affärsdrivande verksamhet är numera en fullt tillräcklig huvuduppgift för ett departement.

I övrigt hänvisas även beträffande kommunikationsdepartementet till den mycket belysande kommittéutredningen; tilläggas bör dock att efter år 1913 civildepartementets arbetsbörda ytterligare ökats genom tillkomsten av social- och pensionsstyrelserna.»

Utskottet.

Genom en den 20 mars 1917 dagtecknad proposition, nr 248, framlade Kungl. Maj:t till riksdagens prövning förslag till vissa grundlagsändringar, avseende att möjliggöra en omläggning av gällande departementsindelning. Nämnda förslag blev, med en obetydlig formell jämkning, av riksdagen antaget som vilande för att slutligen prövas av 1918 års riksdag.

Enligt förslaget stadgades i regeringsformen allenast, att för särskilda grenar av rikets styrelse skulle finnas lägst åtta och högst tio statsdepartement; däremot skulle bestämmelserna om departementens antal, inom nämnda gränser, samt om deras benämning och huvudsakliga verksamhetsområden överföras från grundlag till en särskild av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag.

Beträffande denna anordning framhöll dåvarande chefen för justitiedepartementet i yttrande till statsrådsprotokollet, att då statsrådets ledamöter varit hindrade att ägna förevarande synnerligen svårlösta spörsmål erforderligt övervägande, departementschefen icke vore beredd att inför Kungl. Maj:t framlägga slutgiltigt och detaljerat förslag i denna del av ämnet. Huruvida ett sådant förslag kunde tänkas föreligga utarbetat så tidigt under år 1918, att det kunde hänskjutas till nämnda års riksdag, kunde departementschefen icke med bestämdhet uttala sig om. Vid nu angivna och i övrigt anförda förhållanden syntes departementschefen den bästa lösningen stå att vinna medelst en provisorisk anordning, varigenom, i sammanhang med det slutliga antagandet av

ifrågavarande grundlagsändringar, de nu gällande i regeringsformen upptagna bestämmelserna om departementsindelningen överflyttades till en särskild av Kungl. Maj:t och riksåagen gemensamt stiftad lag.

Ett i enlighet med dessa grunder inom justitiedepartementet upprättat förslag till lag om statsdepartementen var såsom bilaga fogat vid 1917 års proposition i ämnet.

Det nu föreliggande förslaget till lag om statsdepartementen är, fränsett bestämmelserna om tiden för lagens ikraftträdande, av enahanda lydelse som sistnämnda lagförslag. Förslaget är byggt på den förutsättningen, att den nu gällande departementsindelningen alltjämt bibehålles, och innebär alltså en provisorisk anordning, avsedd att gälla, intill dess frågan om en förändring av denna indelning kan upptagas till behandling.

Utskottet finner det beklagligt, att Kungl. Maj:t icke ansett sig kunna redan vid innevarande års riksdag framlägga ett definitivt förslag till förändrad departementsindelning. Med avseende på de skäl, som härutinnan varit för Kungl. Maj:t avgörande, yttrade föredragande departementschefen till statsrådsprotokollet, under hänvisning till 1917 års proposition i ämnet och särskilt chefens för justitiedepartementet ovan återgivna uttalanden rörande densamma, följande:

»Den närmaste anledningen till att Kungl. Maj:t, på sätt i nämnda proposition skett, sökte riksdagens medverkan för att i friare former än de rörande grundlagsändring stadgade få bestämmelser antagna om departementsindelningen lärer hava varit en önskan att så skyndsamt som möjligt tillgodose det sedan länge från skilda håll framförda kravet på inrättandet av ett särskilt statsdepartement för handel, industri och sjöfart. Såsom av ovan anförda uttalande av chefen för justitiedepartementet synes framgå, ansågo emellertid statsrådets dåvarande ledamöter uppenbarligen de skilda spörsmålen rörande ny departementsindelning böra lösas i ett sammanhang; och kunde departementschefen icke ställa i bestämd utsikt, att hela frågan skulle hinna beredas till framläggande för 1918 års riksdag.

Med hänsyn till den korta tid, som stått statsrådets nuvarande ledamöter till buds för beredningen av de omfattande och invecklade organisationsfrågor, som i samband med en ny departementsindelning kräva ett avgörande, synes det icke bliva möjligt att till riksdagen detta år framlägga förslag i ämnet i hela dess vidd. Det bör härvid anmärkas, att riksdagens andra kammare vid flera tillfällen förordat en sammanslagning av försvarsdepartementen och att slutlig ståndpunkt jämväl måste tagas till frågan om särskilda departement för såväl kommunikationsverken som de sociala ärendena. Därtill kommer, att den rådande

kristiden medfört en sådan förskjutning och förändring av ärendena inom de nuvarande departementens verksamhetsområden, att härigenom uppkommer särskild svårighet för ordnandet av arbetet med hänsyn till mera normala förhållanden.

I detta läge har det varit föremål för överbägande, huruvida någon särskild del av frågan borde lösas fristående från den ifrågasatta omläggningen i dess helhet; och har tanken särskilt varit riktad på möjligheten och lämpligheten att i främsta rummet föreslå inrättandet av ett departement för handel, industri och sjöfart.

Att erhålla ett särskilt departement för näringarna har därvid framstått som en angelägenhet av obestridlig vikt. Men frånsatt spörsmålet om lämpligheten att under ovan angivna förhållanden lösa denna fråga för sig, synas — i det skick saken för närvarande befinnes — den knappt tillmätta tiden och anhopningen av andra viktiga ärenden, vilka kräva omedelbar uppmärksamhet och behandling, icke heller i fråga om berörda särskilda del av ämnet medgiva utarbetande och framläggande av förslag för innevarande års riksdag. Vid sådant förhållande har det funnits så mycket mera påkallat att i första hand söka genomföra den länge förberedda omorganisationen av kommerskollegium. På sätt framgår av vad chefen för finansdepartementet yttrat i samband med beräkning av anslag, som Kungl. Maj:t äskat av riksdagen för berörda ändamål, hoppas departementschefen kunna förelägga Kungl. Maj:t förslag till proposition i detta ärende å sådan tid, att den kan bli framlagd för den nu samlade riksdagen; och torde det därvid förutsättas, att kommerskollegii ifrågasatta omorganisation äger rum efter sådana linjer, att därigenom inrättandet av ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart förberedes och underlättas.»

*Inrättande
av ett nytt
statsdepartement
för
handel, in-
dustri och
sjöfart.*

*Frågans
behandling
inom riks-
dagen.*

Frågan om inrättande av ett särskilt statsdepartement för i främsta rummet näringarna har länge stått på dagordningen och vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens behandling. Från Kungl. Maj:ts sida hava sålunda framställningar om ett nytt departement avgivits, förutom vid 1899 års riksdag, då det förslag om jordbruksdepartements inrättande, som år 1900 antogs, förklarades vilande, vid riksdagarna åren 1856—58, då förslaget gällde ett departement för allmänna arbeten och kommunikationsanstalter, år 1868, därvid Kungl. Maj:t föreslog upprättande av ett departement för näringar och allmänna arbeten, samt år 1885, då framställningen åsyftade ett lantbruks-, industri- och handelsdepartement. Av enskilda motionärer eller något riksdagens utskott hava förslag framställts om inrättande av ett nytt statsdepartement vid riksdagarna 1867, 1868,

1874, 1875, 1880, 1881, 1884, 1892, 1893, 1896, 1898, 1899 och 1903; och hava dessa förslag i de flesta fall avsett, att till det nya departementet i främsta rummet skulle förläggas ärenden angående näringsväsendet. Orsaken till att icke något av förslagen till frågans lösning kunnat vinna riksdagens bifall har icke varit den, att man inom riksdagen ansett inrättandet av ett nytt departement obehöfligt, utan har den ogynnsamma utgången huvudsakligen berott antingen därpå, att enighet icke kunnat vinnas i andra frågor, som med den förevarande blivit ställda i samband, eller, då förslag framlagts av enskilda motionärer, därpå, att man ansett, att beslut i ämnet bort fattas endast på initiativ av Kungl. Maj:t.

Vid 1905 års riksdag väcktes slutligen dels en motion om inrättande av ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart samt i samband därmed sammanslagning av de båda försvarsdepartementen till ett departement, dels två lika lydande, av ett flertal ledamöter av riksdagen underskrivna, i båda kamrarna avgivna motioner om inrättande av ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart. Dessa motioner föranledde den i herr Clasons motion omförmälda skrivelsen av den 19 maj 1905, däri riksdagen anhöll, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart.

Sedermera hava kommerskollegiikommittén och departementalkommittéerna i ett den 4 juli 1913 avgivet gemensamt betänkande kraftigt understrukt behovet av att inom den närmaste tiden ett självständigt representativt organ inom statsförvaltningen för näringarna komme till till stånd samt för sådant ändamål framlagt förslag angående inrättande av ett särskilt handelsdepartement, därvid gränserna uppdragits för dess verksamhetsområde och dess organisation i övrigt närmare angivits.

Kommerskollegiikommittén och departementalkommittéerna.

Behovet av ett särskilt statsdepartement för handel, industri och sjöfart är alltjämt lika oavvisligt och har om möjligt tilltagit i styrka. Tretton år hava förflutit, sedan riksdagen genom ovan omförmälda skrivelse den 19 maj 1905 erkände behovet av ett handelsdepartement, och efter den utveckling, som sedan dess försiggått på alla områden inom näringslivet, lär numera ingen meningsskiljaktighet råda om nyttan och nödvändigheten av ett dylikt departement. Men ej mindre enighet råder därom att, särskilt med hänsyn till nu rådande förhållanden och de, som kunna väntas inträda efter världskrigets slut, med inrättandet av detta departement icke bör få anstå längre än som är oundgängligen nödigt. Vid sådant förhållande synas de skäl, som av departementschefen anförts för

Utskottet.

ett uppskjutande av denna frågas lösning, hur vägande de än i och för sig kunna anses vara, dock icke böra tillmätas avgörande betydelse. Utskottet håller nämligen före, att frågan om en mera fullständig omläggning av departementsindelningen och vad därmed står i samband icke med nödvändighet bör utgöra hinder för upptagande för sig av frågan om inrättandet av ett särskilt handelsdepartement. I motsats till vad gäller om sistnämnda fråga äro meningarna delade om bästa sättet för en tillfredsställande lösning av departementalreformen i dess helhet. Utan ytterligare utredning och därav föranlett dröjsmål kan således denna senare fråga icke lösas. Beträffande åter frågan om upprättandet av ett handelsdepartement föreligger, såsom redan nämnts, ett fullständigt utarbetat förslag, som enligt utskottets förmenande är av beskaffenhet att i huvudsak kunna läggas till grund för lagstiftning i ämnet. Enligt detta förslag skulle ett handelsdepartement i första hand hava att taga befattning med ärenden rörande in- och utrikes handel, industri, in- och utrikes sjöfart samt ärenden angående lots- och fyrväsendet m. m. Att i avbidan på den slutliga departementalreformens genomförande till detta departement förlägga jämväl ärenden rörande samfärdselanstalter, på sätt herr Clason i sin motion ifrågasatt, torde — även om utskottet, såsom nedan framgår, icke ämnar förordna inrättandet redan nu av ett kommunikationsdepartement — icke vara lämpligt, så mycket mindre som ett handelsdepartement, inrättat i huvudsaklig överensstämmelse med kommitterades förslag, i allt väsentligt torde komma att lämnas oberört av såväl en av riksdagens andra kammare förordad sammanslagning av de båda försvarsdepartementen som en ytterligare utökning av departementens antal. Vid nu angivna förhållanden finner utskottet sig böra tillstyrka de av herr Clason och herrar Sommelius m. fl. i deras motioner framställda yrkanden om upptagande i den föreslagna lagen om statsdepartementen av ett nytt departement, omfattande ärenden rörande handel, industri och sjöfart. Det närmare avgörandet angående de ärenden, som böra sammanföras i handelsdepartementet, tillkommer det Kungl. Maj:t att i administrativ ordning träffa.

*Inrättande
av ett kom-
munka-
tionsdepar-
tement.
Frågans be-
handling i
riksdagen.*

Vidkommande det av herrar Sommelius m. fl. i deras motion framförda kravet på inrättandet av jämväl ett särskilt kommunikationsdepartement har, såsom framgår av den ovan lämnade historiska redogörelsen, även denna fråga flera gånger varit föremål för riksdagens prövning. Vid 1908 års riksdag väcktes frågan ånyo till liv genom lika lydande motioner i båda kamrarna om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande inrättan-

det av ett statsdepartement för kommunikationer och allmänna arbeten. I skrivelse den 22 maj 1908 framhöll riksdagen till en början den utomordentliga betydelsen av kommunikationsväsendets utveckling och nödvändigheten därav, att alla frågor rörande landets kommunikationer och allmänna arbeten inom den högsta förvaltningen behandlades med all nödig sakkunskap och så enhetligt förhållandena kunde medgiva. Men riksdagen hade icke kunnat obetingat ansluta sig till motionärernas förslag, att ett särskilt departement för ifrågavarande ärenden borde inrättas. Riksdagen höll nämligen före, att en ökning av departementens antal borde vidtagas med den största varsamhet och endast i de fall, då ett verkligt och oavvisligt behov därav föreläge. Huruvida ett sådant behov med avseende å kommunikationsärendena verkligen föreläge, därom vågade riksdagen i sakens dåvarande läge icke bestämt uttala sig, då någon fullständig och allsidig utredning rörande alla på densamma inverkan omständigheter icke blivit förebragt. Det syntes emellertid riksdagen, som om de fördelar, motionärerna genom sitt förslag velat ernå, måhända skulle kunna vinnas genom en förändrad anordning beträffande ärendenas fördelning mellan de olika statsdepartementen. Riksdagen hemställde därför, att Kungl. Maj:t ville vid behandlingen av frågan om omreglering av statsrådet och inrättande av nya statsdepartement särskilt taga i övervägande, vilka åtgärder kunde anses lämpliga för tillgodoseendet av kravet på en mera enhetlig och sakkunnig behandling av de ärenden, som anginge kommunikationer och allmänna arbeten.

I ett den 31 december 1912 avgivet betänkande hava emellertid departementalkommitterade efter en omfattande utredning föreslagit inrättandet av ett särskilt kommunikationsdepartement för ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten.

Departementalkommitterade.

Såsom departementalkommitterade anført, utgöra ärendena rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten otvivelaktigt en mycket viktig del av statsförvaltningen både på grund av sin stora mängd och betydande omfattning och till följd av de starka och allmänna enskilda intressen, som äro beroende av dessa ärendens behöriga tillgodoseende. Behovet av en ändring i den nuvarande ordningen är också oomtvistligt, och frågan gäller alltså icke, om utan huru ändringen skall ske. Men i sistnämnda avseende gå, såsom redan 1908 års riksdagsskrivelse utvisar, meningarna i sär, i det att önskingarna icke kunnat ena sig om en fullt bestämd uppfattning rörande bästa sättet för frågans lyckliga lösning. Vid sådant förhållande anser sig utskottet, med erkännande av det beaktansvärda i vad herrar Sommelius m. fl. i deras motion anført

Utskottet.

i fråga om behovet och nyttan av ett nytt statsdepartement för ifrågasatt ändamål, icke kunna i sakens nuvarande läge förordna bifall till sagda motion i denna del.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa:

A) att riksdagen, med förklarande, att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, under förutsättning att det vilande förslaget till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen, varder av riksdagen antaget, för sin del antaga följande

Lag

om statsdepartementen.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

Härigenom förordnas, att statsdepartementen skola vara åtta och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärendena;

justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;

lantförsvarsdepartementet; försvarsväsendet till lands;

sjöförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till sjöss;

civildepartementet: inre civil förvaltning, ärenden angående allmänna hälso- och sjukvården samt ärenden av social natur, så ock ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten;

finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendet samt ärenden rörande handel, industri och sjöfart;

(Utskottets förslag.)

Härigenom förordnas, att statsdepartementen skola vara nio och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärendena;

justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;

lantförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till lands;

sjöförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till sjöss;

civildepartementet: inre civil förvaltning, ärenden angående allmänna hälso- och sjukvården samt ärenden av social natur, så ock ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten;

finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendet;

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

ecklesiastikdepartementet: kyrko-
ärenden samt ärenden rörande un-
dervisning, vetenskap och konst;
samt

jordbruksdepartementet: ärenden
rörande jordbruk, domäner och sko-
gar.

ecklesiastikdepartementet: kyrko-
ärenden samt ärenden rörande un-
dervisning, vetenskap och konst;

jordbruksdepartementet: ärenden
rörande jordbruk, domäner och sko-
gar; samt

handelsdepartementet: ärenden rö-
rande handel, industri och sjöfart.

Denna lag träder i kraft den dag, då det vilande förslaget till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen, efter att hava av riksdagen antagits, varder av Konungen gillat.

B) att motionerna nr 130 i första kammaren och nr 271 i andra kammaren, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under mom. A hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 maj 1918.

På lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Reservation:

av herrar *Pettersson* i Södertälje, *Stärner*, *Lindqvist* i Kosta, *Ernst Lindley* och *Karlsson* i Fjäl, vilka ansett, att utskottet bort, med avstyrkande av de utav herr *Clason* samt herrar *Sommelius* m. fl. väckta motionerna, tillstyrka Kungl. Maj:ts proposition.